

אריאל פיקאר / הפסיקה ההלכתית בת ימינו והתמודדותה עם בעיית ההתבוללות

אריאל פיקאר

הפסיקה ההלכתית בת ימינו והתמודדותה עם בעיית ההתבוללות

מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות
ולחיזוק החינוניות היהודית
אוניברסיטת בראילן - הפקולטה למדעי היהדות

התשס"ג

Ariel Picard

Halakhic Responses to Assimilation

פרסום מס' 3 בסדרה

מחקרים וניירות עמדה

של מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוניות היהודית

עורך הסדרה: צבי זוהר

3 in the series

Research and Position Papers of the Rappaport Center

Series Editor: Zvi Zohar

© כל הזכויות שמורות למחבר

ולמרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוניות היהודית
הפקולטה למדעי היהדות, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן

ערך: אברהם בן-אמתי

הביא לדפוס: יעקב חסון

עיצוב העטיפה: סטודיו בן גסנר, ירושלים

נדפס בדפוס "ארט פלוס", ירושלים

התשס"ג

© All Rights Reserved

to the author and

The Rappaport Center for the Study of Assimilation and Strengthening Jewish Vitality

The Faculty of Jewish Studies

Bar Ilan University, Ramat Gan, Israel

2003

e-mail: rjcenter@mail.biu.ac.il

תוכן העניינים

7	פתיחה
11	מבוא
14	א. היחס למחללי שבת ולעוברי עברה
14	הזמנה לפעילות בשבת
19	מעמדו של כוהן מחלל שבת
22	צירוף למניין ומתן עלייה לתורה למחלל שבת
28	נתינת מתנות ליהודים שאינם שומרי תורה ומצוות
29	נתינת אוכל למי שאינו מברך
37	ב. היחס ליהודי שבת זוגו נכרית וליהודייה שכן זוגה נכרי
37	צירופו למניין של מי שנשא נכרייה
40	עלייה לתורה של מי שנשא נכרייה
43	גְר שאביו יהודי והוא מבקש להיקרא כבנו לתורה
44	סנקציות כלפי האב הנכרי
45	היחס לילדים שנולדו מנישואי תערובת

	ג. אפשרויות הגיור של בני זוג נכרים
50	ושל ילדים הנולדים מנישואי תערובת
50	קבלת עול מצוות
55	נוקשות בתהליך הגיור
56	"הנטען על הנכרית"
59	גיור אשת כוהן
62	גיור ילדים
63	התנגדות לגיור כמדיניות עקרונית
70	סיכום
72	ביבליוגרפיה

פתיחה

מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוניות היהודית נוסד באוניברסיטת בר־אילן באביב 2001, ביוזמת רות וברוך רפפורט, שזיהו את ההתבוללות כסכנה ראשונה במעלה לעתיד העם היהודי. הנחת העבודה של המרכז היא, שההתבוללות אינה תהליך סטיכי אלא החלטה אנושית. אם בעבר החליטו יהודים להתבולל על מנת להימנע מרדיפות ומסטיגמה, הרי שהיום המצב שונה. היום, ההתבוללות היא בעיקרה פועל יוצא מכך, שבעיני יהודים רבים, זיקות יהודיות הן פחות אטרקטיביות מן החלופות הפתוחות בפניהם בעולם האירופי והאמריקאי הפלורליסטי שבהווה. הנחה נוספת שלנו היא, שחוסר אטרקטיביות סובייקטיבי זה אינו בהכרח תוצאה של היעדר ידע והיעדר "שיווק" מוצלח, בלבד. מסתבר, שנטיית יהודים רבים להתנתק מזיקות יהודיות – מקורה בליקויים ממשיים, הקיימים בהיבטים מגוונים של החיים היהודיים בהווה.

מאחר שההתבוללות אינה תופעת טבע הכרחית, ניתן לא רק לחקור את היבטיה וגילוייה השונים ולהצביע על שורשיהם – אלא אף להציע דרכי התמודדות לשם חיזוק החינוניות של העם היהודי בזמננו. בשנה הראשונה של פעילות המרכז, עסקו כמה וכמה חוקרים מוכשרים בחקר סוגיות שונות, שבהן משתקפות בעיות של המציאות היהודית בזמננו, ושמניתוחן עולים ומשתמעים כיוונים אפשריים של שיפור ותיקון. הפרספקטיבה של המרכז היא גלובלית, תוך הכרה במגוון הארצות

וההקשרים שבהם חיים יהודים כיום, ותוך הבנה שתובנות וכיווני פתרון המתאימים להקשר יהודי אחד אינם בהכרח ניתנים להעתקה להקשר חיים יהודי אחר.

אריאל פיקאר כיהן כרב של קבוצת שלוחות, ממשקי הקיבוץ הדתי. כיום, הוא מלמד במרכז יעקב הרצוג, חוקר במכון שלום הרטמן בירושלים, וכותב עבודת מחקר באוניברסיטת בראילן. הוא הזמין על ידי מרכז רפפורט להביא לידי ביטוי את השילוב המיוחד שבו – רבנות, הוראה ומחקר – ולהכין עבור המרכז נייר עמדה מחקרי בו יבחן את דרכי ההתמודדות של הפסיקה ההלכתית בת ימינו עם בעיית ההתבוללות. אריאל פיקאר בחן טווח מגוון של פסקים הלכתיים בסוגיות שונות, תוך התמקדות ביצירתם של שניים מחשובי הפוסקים החרדים-ליטאיים שפעלו במאה העשרים, הרב משה פיינשטיין והרב יצחק וייס. שני רבנים אלו חיו בקהילות יהודיות בארצות דוברות אנגלית: הרב פיינשטיין בארצות הברית והרב וייס באנגליה (עד שעלה לישראל, בשנותיו האחרונות). המחבר מצא שמכלל תשובותיהם של רבנים אלו עולה, כי

לדעתם סכנת ההתבוללות מצריכה תגובה הלכתית חמורה, ועל פוסקי ההלכה לעמוד על המשמר ולבטא את התנגדותם לתופעת החילון ונישואי התערובת. לדעתם הביטוי ההלכתי להתנגדות זו הוא אי הסכמה לשיתופם של יהודים שכאלו בחיי הקהילה.

אולם, מסקנתו של אריאל פיקאר היא שבמציאות של חברה פתוחה, גישה מדירה כזאת אינה אפקטיבית כלפי אותם חלקים מעם ישראל, הנמצאים בסכנת התבוללות. אדרבה:

מדיניות הלכתית מחמירה שכזו [עלולה] לגרום לניתוקם המוחלט מן הקהילה של יהודים העומדים עד כה בקשר רופף עמה ואשר זיקתם ליהדות חלשה יותר.

לפיכך ראוי לרבנים בהווה לאמץ חלופה אחרת, המצויה אף היא בספרות התורנית ההלכתית:

לעשות כל שניתן במסגרת ההלכה על מנת לקרב יהודים הנמצאים בתהליך התבוללות... ייתכן שדווקא הגישה המקלה תמנע את המשך דינמיקת ההתבוללות אצל אותם יהודים המעוניינים בזיקה כלשהי לקהילה אף שנישאו לנכריות ואף שהם אינם שומרי מצוות.

ניתוחו המעמיק והמקורי של אריאל פיקאר מוביל אם כן למסקנה, שהיא בעלת רלוונטיות אופרטיבית מרכזית עבור רבנים בני זמננו המכירים במשימה המוטלת עליהם: לשוב ולהכליל בתוך הקהילה את אלו מבני עם ישראל ומבנותיו, החשופים ביותר לסיכוי של התבוללות. אני משוכנע שכל מי שעתידי עמנו יקר לו ימצא עניין רב בנייר עמדה זה, שהוא הפרסום השלישי הרואה אור בסדרת "מחקרים וניירות עמדה" שבהוצאת מרכז רפפורט.

חובה נעימה לי, בהזדמנות זאת, להודות לכל אלו, אשר פעלו במסירות ובמיומנות ובכך אפשרו את הוצאת פרסום זה באופן הראוי: גב' איריס אהרון, המזכירה הארגונית של המרכז; מר בן גסנר וחברי הצוות של משרד עיצוב "בן גסנר" בירושלים, על עיצוב העטיפה; מר יעקב חסון, שקיבל על עצמו את מלאכת המחשבת של ההבאה לדפוס; והצוות המסור של דפוס "ארט פלוס" בירושלים, שם בוצעה עבודת הדפוס. ואחרון חביב, למר אבי בן-אמתי, עורך לשוני מן השורה הראשונה, שהבטיח כי הנוסח יהיה מתוקן ומדויק כדבעי.

לבסוף, ברצוני להודות, בשמי ובשם אוניברסיטת בר-אילן, לבני הזוג רות וברוך רפפורט, שניהם דוקטורים לשם כבוד של האוניברסיטה, על דאגתם הכנה לעתיד העם היהודי, שבאה לידי ביטוי בהחלטתם להקים את המרכז ובתמיכתם הנדיבה בפעילותו. מי יתן וידעו בצוותא עוד שנים רבות של בריאות, אושר, וחיים רבי עניין ומעש.

צבי זוהר

ראש מרכז רפפורט

לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוכיות היהודית

מבוא

ישנם גורמים רבים המשפיעים על התרחקותם של יהודים ויהודיות מכור מחצבתם ועזיבתם את הזיקה ליהדות ולערכיה. במחקר זה אני מבקש לבחון זווית אחת – השפעתם האפשרית של פסקי הלכה על תהליכי ההתבוללות.

שאלות הלכתיות מבטאות לא אחת מצב של הגעה לצומת דרכים חשוב. התבנית הכללית היא כזו: יהודי(יה) מתבולל(ת) מביע(ה) רצון להשתייך לקהילה היהודית באופנים שונים. זוהי התנועה ההפוכה לדינמיקת ההתבוללות. לעתים סוג כזה של בקשה מעורר "שאלה" הלכתית, ושאלה זו מופנית לרב בבקשה שיכריע. אם יכריע שלא לקבל את הבקשה, ייתכן שהוא מעלה את המבקש(ת) על הדרך הממשיכה את ההתרחקות מן העולם היהודי וגורם להעצמת הניתוק והניכור בינו ובין הקהילה, דבר שעלול לחזק את הסיכוי להתבוללות. אם יקבל את הבקשה, הוא עשוי להגדיל את הסיכוי להתקרבות והשתייכות משמעותית יותר ליהדות. זהו הצומת, ולהכרעה ההלכתית יש משמעות רבה להמשך דרכם של יהודים מתבוללים אלו.

הדילמה הבסיסית העומדת ביסוד ההכרעות מן הסוג הזה היא כזו: מחד גיסא, כפי שצוין, היענות לבקשה תוכל אולי לקרב את המבקש(ת) ליהדות ותסייע בשמירת הזהות היהודית של הנוגעים בדבר, אך כדי להיענות לבקשה יש לנקוט עמדה הלכתית מקלה או, כפי

שנראה לבעל הלכה, עמדה המנוגדת להלכה. הנימוק המופיע פעמים רבות לנקיטת הגישה המחמירה יותר הוא, שדווקא הגישה המקלה היא המעודדת התבוללות ויש לשמר עמדה נוקשה כדי להרתיע יהודים מלהתבולל.

שתי הנחות יסוד עומדות בבסיס המחקר הזה. ראשית, ההתבוללות ההולכת ומתרחבת מראה שהפסיקה ההלכתית הנוקשה אינה מהווה מחסום מפני התבוללות, וזאת משום שכושר ההרתעה של הרחקת יהודי מתבולל מן הקהילה באמצעים הלכתיים אבד. כלומר, המדיניות ההלכתית שמטרתה לחזק את השורות ולמנוע יהודים מלהתבולל עשויה להרתיע את אלו החיים בתוך החברה הדתית הסגורה, אך לגבי מרבית הציבור החי בהקשר חברתי פתוח יותר אין בהרחקה המתבטאת בפסקי ההלכה שאנתח כאן משום איום קיומי. לפיכך יש לשוב ולגבש מחדש מדיניות הלכתית שתתאים למציאות העכשווית ושתגרום לקירובם של יהודים מתבוללים.

שנית, עיון בספרות ההלכה יגלה כי ניתן למצוא סימוכים לעמדות הלכתיות מקלות יותר בנושאים הנידונים במאמר זה. לגישות הלכתיות חלופיות אלו יכולה להיות השפעה חיובית על אותם יהודים ההולכים ומתרחקים מעולמה של היהדות. ניתן לומר ש"קולא" או "חומרא" בעניינים אלו תלויה הרבה פעמים בנקודת המוצא העקרונית של הפוסק ובהבנתו את המציאות ואת השלכות הפסיקה שלו. כיוון שכך, אם נניח שאכן כוח ההרתעה של הפסיקה המחמירה אבד יהיה מקום לגבש דרכי פסיקה מקלות יותר שיקרבו יהודים ולא ירחיקו אותם.

המחקר ינתח בצורה ביקורתית פסקי הלכה הנוגעים לתופעת ההתבוללות, ויבדוק את היסודות ההלכתיים שעליהם הם מושתתים ואת הנחות היסוד בנוגע להתבוללות ולמאבק בה שהפוסקים נוקטים. בחרתי להתמקד בעבודותיהם של שניים מגדולי הפוסקים שפעלו בעיקר במחצית השנייה של המאה העשרים בקהילות בתו"ל: הרב משה

פיינשטיין¹ והרב יצחק יעקב ווייס². לפוסקים אלו מוניטין רבים, ועמדתם ההלכתית משמשת יסוד לרבות מן ההכרעות של רבנים מקומיים בתפוצות הגולה. ניתן לומר שפוסקים אלו משקפים בצורה ברורה את העמדה החרדית המחמירה יותר. במחקרי אני מבקש להראות שהעמדה המחמירה בנויה על יסוד תפיסה עקרונית של מדיניות הרתעה ורצון למנוע התבוללות על ידי הגבהת החומות בין הפנים, היינו ציבור הנאמנים לתורה ולמצוות, ובין החוץ, הציבור היהודי הרחב שנאמנותו להלכה נשחקת והולכת. אל מול פוסקים אלו אני מבקש להציג אלטרנטיבה הנשענת על מדיניות שונה ומטרתה לקרב בדרכי נועם גם את אלו שהולכים ומתרחקים מקיום התורה ומצוותיה.

- 1 רבי משה פיינשטיין נולד ברוסיה בשנת ה"א תרנ"ה (1895), ושם למד ואף כיהן ברבנות עד הגירתו לארצות הברית בשנת ה"א תרצ"ז (1937). הרב פיינשטיין היה מוכר כפוסק הגדול בארצות הברית. נפטר בשנת ה"א תשמ"ו (1986).
ביבליוגרפיה של ספרו אגרות משה:
כרך א (או"ח א), ניו יורק תשי"ט; כרך ב (יו"ד א), ניו יורק תש"ד; כרך ג (אבה"ע א), ניו יורק תשכ"א; כרך ד (ח"מ א, או"ח ב, אבה"ע ב), ניו יורק תשכ"ד; כרך ה (יו"ד ב, או"ח ג, אבה"ע ג), ניו יורק תשל"ג; כרך ו (או"ח ד, יו"ד ג), בני ברק תשמ"א; כרך ז (אבה"ע ד, ח"מ ב), בני ברק תשמ"ה; כרך ח (או"ח ה, יו"ד ד), ירושלים תשנ"ו.
רבי יצחק יעקב ווייס נולד בפולין בשנת ה"א תרס"ב (1902). הוא היה מנהל ישיבה במונקץ שבהונגריה, ואחר כך דיין ברומניה במשך עשרים שנה. בשנת ה"א תש"ח (1948) עבר לאנגליה, ונהיה אב בית דין במנצ'סטר. בשנת ה"א תשל"ל (1970) עלה לארץ ישראל, התיישב בירושלים ושם כיהן כעבד החרדית. נפטר בשנת ה"א תשמ"ט (1989).
- 2 ביבליוגרפיה של ספרו מנחת יצחק:
כרך א, לונדון תשט"ו; כרך ב, לונדון תשי"ח; כרך ג, לונדון תשכ"ב; כרך ד, ירושלים תשל"ט, ד"צ לונדון תשכ"ז; כרך ה, ירושלים תשל"ב; כרך ו, ירושלים תשל"ט; כרך ז, ירושלים תש"ס; כרך ח, ירושלים תשמ"ג; כרך ט, ירושלים תשמ"ה; כרך י, ירושלים תש"ן.